

कातणे-विणणे

ईशा सरदेसाई यांच्याद्वारे पुनर्लिखित

नियॉलच्या पायाखालची जमीन मऊसर, कोरडी आणि लालसर रंगाची होती. निसर्गतःच ही भूमी अपूर्व आणि मनमोहक होती — मंत्रमुग्ध करणारी होती असेही म्हणता येईल. सगळीकडे विखरून पडलेल्या, विविध रूप, रंग आणि आकाराच्या दगड आणि गोट्यांनी ती भूमी नटलीसजली होती. सर्व प्रकारच्या प्राण्यांनी आणि कीटकांनी तिथे आपापली घरे बनवली होती. तिथे काही झाडेझुडपेदेखील होती, ज्यांनी या भूमीला एक पोत बहाल केला होता, एक आकार दिला होता, एक आख्यायिका दिली होती आणि ज्यांची मूळे रूजली होती अगदी खोल व काही ठिकाणी अधिक खोलवर.

तरीदेखील नियॉलला मात्र नेहमीच विशेष रूची राहिली होती, ती आभाळाप्रति. त्या अद्भुत जगतामध्ये हरवून जाण्यासाठी तिच्या मनाला कोणत्याही सबबीची गरज वाटत नसे. ती राहात असलेल्या दक्षिण-पश्चिम अमेरिकेतील आकाश निश्चितच अत्यंत विस्मयकारक होते. सूर्यास्ताच्या समयी ते जांभळ्या आणि नारिंगी रंगाचे, म्हणजेच अगदी स्वप्ननगरीसमान दिसत असे.

आपल्या घराबाहेर बसून नियॉल, सायंकालीन आकाशात तरंगत्या ढगांना निरखून पाहत होती. तिला या ढगांमध्ये अनेक आकृत्या दिसत होत्या : ससा, पक्षी, हृदय, मधमाशी.

या आकृत्यांना आपल्या बोटानी आकाशात अनुरेखित करण्यास ती सुरुवात करत नाही, तोच तिला जवळूनच कुठूनतरी काही आवाज ऐकू आले. टक, बक. टक, बक. तिची नजर चट्टिशी खाली वळली.

तिथे तिच्यासमोर एक गाढव होते आणि ते धूळीने माखलेल्या रस्त्याने चालत जात होते. टक, बक. टक, बक. त्या गाढवाच्या पाठीवर लोकरीचे एक मोठे गाठोडे होते.

ते नक्कीच माझ्या वडिलांच्या दुकानात निघाले असावे, नियॉलने विचार केला. तिचे वडील एक विणकर होते आणि ते एकदा का लोकरीपासून धागा तयार झाला की, मग ते हातमागावर त्यापासून कापड विणत असत. नियॉल परत वरती ढगांकडे पाहू लागली.

टक, बक. आणि पुन्हा तोच आवाज आला. यावेळी मात्र, असे वाटत होते की, रस्त्यावर अनेक खूरांचा आवाज होतो आहे. नियाँलने खाली पाहिले आणि होय, तिथे आणखी एक गाढव होते. तिने अगदी लक्षपूर्वक पाहिले — खरेतर, तीन गाढवे होती. अरे नाही-नाही, थांबा, चार! पाच गाढवे होती का?

परंतु, ती गाढवे तर, एकामागे एक अशी तिच्या दिशेने येतच राहिली आणि त्यांच्या पाठीवर बांधलेली होती लोकरीची मोठमोठी गाठोडी. नियाँलने त्यांना जेव्हा पाहिले, तेव्हा तिला थोडी चिंताच वाटू लागली. आपले वडील या सर्व लोकरीचे काय बर करणार आहेत? याचे काय होणार आहे? इतक्या लवकर त्या सर्वांपासून कापड कसे विणले जाईल? तिच्या वडिलांकडे तर फक्त एकच हातमाग आहे. तेव्हा कातणार कोण आणि विणणार कोण?

आकाश अंधारून आले आणि नियाँलच्या पापण्या झोपेने बंद होऊ लागल्या. कातणार कोण? तिने स्वतःलाच विचारले. विणणार कोण?

कातणे, विणणे . . . तिच्या मनात थोड्या-थोड्या वेळानंतर हे शब्द फेर धरू लागले होते. कातणे, विणणे . . . आणि लवकरच नियाँलला झोप लागली.

झोपी जाताच तिच्या डोळ्यांसमोरील दृश्य बदलले होते. आता नियाँल स्वप्न पाहात होती आणि स्वप्नामध्ये तिने पाहिले की, अंधुकसर दिसणाऱ्या आकृत्यांचा एक जथा, दूर अंतरावरून तिच्याच दिशेने येत होता. जसजशा या आकृत्या तिच्या नजिक येत गेल्या, तसतशा त्या स्पष्ट होत गेल्या. त्या आकृत्या केसाळ दिसत होत्या. त्यांना चार पाय होते. आणि त्यांच्यापैकी प्रत्येकाच्या पाठीवर एक प्रकारचे ओझे लादलेले होते. “अरे नाही!” नियाँल आश्चर्यचकित झाली. “गाढवे!”

अचानक तिचे डोळे उघडले; तिने जोरात श्वास घेतला आणि उच्छ्वास तेव्हाच सोडला, जेव्हा तिला जाणवले की, तिच्या डोक्यावर तर तारांगण आहे आणि रात्रीचे निःशब्द आकाश आहे. आऽऽऽह. ती उठून बसली आणि डोळ्यांची उघडझाप केली.

आणि मग — पुन्हा तिने डोळ्यांची उघडझाप केली. तिने आपले डोळे चोळले आणि तिच्या डोळ्यांसमोर समोर जे काही होते त्याकडे निरखून पाहिले. नाही, तिने विचार केला. असे होऊच शकत नाही! तिथे पुन्हा गाढवे होती, दोन, चार, सहा आणि ती अशा प्रकारे शिस्तबद्धतेने चालत येत होती की, जणू ती गाढवे म्हणजे एखाद्या अनोख्या जनावरांच्या सैन्याचे सदस्य असावेत. आणि त्यांच्या प्रत्येक पावलागणिक त्यांच्या पाठीवरील लोकरीची गाठोडी वरखाली हेलकावे घेत होती.

नियॉलच्या मनाला पुन्हा प्रश्नांनी व्यापून टाकले. कातणार कोण? विणणार कोण? “केवढी ही लोकर!” ती स्वतःशीच पुटपुटली. “केवढी ही लोकर . . .”

गाढवांचा विचार आणि लोकरीची प्रतिमा यांनी तिच्या मेंदूचा ताबा घेतला आणि नियॉल पुन्हा जमिनीवर विसावली. काय झाले आहे ते कळण्याअगोदरच, ती पुन्हा स्वप्ननगरीत परतली होती आणि तिथे पुन्हा गाढवेच होती. फक्त — आता ती शेकडोंनी दिसत होती आणि ती गाढवे जप करत होती. कातणार कोण? विणणार कोण?

नियॉल पुन्हा उठून बसली आणि तिने पाहिले — नाही, नाही, नाही! गाढवांची आणखी एक रांग रस्त्याने चालत येत होती. तिला कंप सुटला. तिच्या तळहातांना घाम येऊ लागला होता. मला फारसे बरे वाटत नसावे, तिने विचार केला. तिने आपला हात कपाळावर ठेवला; ते किंचित कोमट होते. मला ताप असावा! तिला वाटले.

पुन्हा तोच प्रश्न आला : “कातणार कोण आणि विणणार कोण?” रात्र संपून सकाळ झाली आणि नियॉल तिच्या प्रत्येक श्वासाबरोबर हाच प्रश्न पुटपुटत होती.

नियॉलचे वडील दारातून बाहेरच पडत होते की, त्यांनी नियॉलला असे म्हणताना ऐकले.

उंबरठ्यातून बाहेर पाय ठेवताना ते म्हणाले. “तू असे काय बोलते आहेस नियॉल?”

“कातणार कोण? विणणार कोण?”

नियॉलच्या वडिलांनी काळजीने तिच्याकडे पाहिले.

“तुझ्या ‘कातणार कोण आणि विणणार कोण’, असे म्हणण्याचा काय अर्थ आहे?”

मग त्यांचे लक्ष गाढवांकडे गेले.

“अच्छा,” ते म्हणाले. “तू चिंता करू नकोस, बेटा. मी या लोकरीपासून कापड विणेन.” नियॉल ऐकायला तयारच नव्हती. “पण ही किती जास्त लोकर आहे!” ती आश्चर्याने ओरडून म्हणाली.

“कातणार कोण? विणणार कोण?”

तिच्या वडिलांनी तिला समजावण्याचा पुन्हा एक प्रयत्न केला, पण त्याचा काहीएक परिणाम झाला नाही. तेव्हा त्यांनी तिचे लक्ष दुसरीकडे वेधण्याचा प्रयत्न केला, कोंब फुटून जमिनीतून नुकतीच वर

आलेली काही रोपटी त्यांनी तिला दाखवली. पण त्याचाही उपयोग झाला नाही. नियॉल आतादेखील त्यातच अडकलेली होती. “कातणार कोण? विणणार कोण?”

अखेर, नियॉलचे वडील हतबल झाले आणि या कामात कोणाची मदत मिळते का ते शोधण्यास ते बाहेर पडले. शेजारीच राहत असलेल्या एका समजदार माणसाशी त्यांची ओळख होती. अशा विचित्रशा समस्यांवर ती व्यक्ती नेहमीच तोडगा काढत असे. कदाचित त्यांना माहिती असावे की, नियॉलसमवेत काय करायचे आहे.

तिचे वडील त्या समजदार व्यक्तीला घेऊन घरी परतेपर्यंत नियॉल उंबरठ्यावरच बसून होती. ती अतिशय हळू आवाजात बडबडत होती. “कातणार कोण? विणणार कोण?”

ती व्यक्ती तिच्या शेजारी गुडघे टेकवून बसली. “काय झाले आहे?” त्यांनी मृदुलतेने तिला विचारले. “लोकर!” नियॉल असंबद्धपणे पुटपुटली, तिचे डोळे विस्फारलेले होते. “किती लोकर आहे! ती कोण कातणार आहे आणि कोण विणणार आहे?”

“अरे, हो,” ती व्यक्ती म्हणाली. “लोकर.”

“तुम्हाला त्याबद्दल काही माहिती आहे का?” नियॉलने विचारले.

“अरे, हो, हो, अर्थातच मी त्याविषयी जाणतो,” ती व्यक्ती म्हणाली. ते क्षणभर थांबले, आणि अचानक त्यांचा स्वर बदलला; तो अधिकच गंभीर झाला. “पण तू ती बातमी ऐकलीस का?”

“कोणती बातमी?” नियॉल म्हणाली.

त्या व्यक्तीने एक दीर्घ श्वास घेतला. त्यांनी आपले डोळे हलवले. “हे बघ,” ते म्हणाले. “सर्व लोकर तुझ्या वडिलांच्या दुकानात आणली गेली होती. पण मग . . . तिथे आग लागली.”

नियॉलचे वडील हे ऐकून थक्कच झाले. अशा कुठल्याही आगीविषयी त्यांना माहित नव्हते! ते आपले तोंड उघडणार, तोच त्या समजदार व्यक्तीने हाताच्या इशाऱ्याने त्यांना गप्प राहण्याची खूण केली.

“होय,” ती व्यक्ती म्हणाली, अजूनही ते नियॉलकडे पाहत होते. “तुझ्या वडिलांच्या दुकानात आग लागली होती. आता काळजी करू नकोस; दुकान व्यवस्थित आहे. पण तू पाहिलेली सगळी लोकर —

गाढवांच्या पाठींवर बांधलेली ती सगळी गाठोडी — ती सर्व पूर्णपणे जळून खाक झाली. आणि आता थोडीशीही लोकर शिल्लक राहिली नाही.”

“थोडीशीही लोकर शिल्लक राहिली नाही?” नियाँल आनंदी स्वरात कुजबुजली.

“थोडीशीही लोकर शिल्लक राहिली नाही,” तो समजदार मनुष्य म्हणाला.

नियाँलने स्मितहास्य केले, तिच्या डोळ्यांमध्ये आता चमक दिसत होती. तिने हसायला सुरुवात केली.

“थोडीशीही लोकर शिल्लक राहिली नाही!” ती खळखळून हसू लागली.

आणि मग नियाँल उडी मारत उभी राहिली आणि तिने नाचायला सुरुवात केली. तिने गोल आणि गोल आणि गोल गिरक्या घेतल्या. तिने आपले हात पसरले आणि मग आपले डोके मागच्या बाजूला झुकवून ती आकाशाकडे पाहू लागली. तिचे पाय जमिनीला टेकतच नव्हते.

